

Lord Beaconsfield.

— Brandes és a zsidók. —

Halasy Aladár dr. kitűnő fordításában nemrégiben jelent meg először magyarul *Brandes* György világhírű műve lord Beaconsfield-Disraeli Benjaminról. Ez a monografia páratlanul érdekes színekben rajzolja meg a nagy zsidószármazású államférfi életét: a gettók sarját, ki a világ legfőbb nagyhatalmának lett miniszterelnöke. Alább bemutatjuk olvasóinknak a Brandes-féle mű első fejezetének néhány részletét. Azokat, melyek a nagy ember ifjúságáról szólnak. Nem annyira a lord Beaconsfield életének a néhány adatáért, melyeket benne találunk, hanem azért a becses és váratlanul meleg apológiáért, melyet *Brandes*, a világhírű esztétikus, itt hangoztat a zsidókért. *Brandes* zsidó lelke szólal meg őszintén és művészi mélységgel e fejezet soraiban.

Egy winchesteri magániskolában, majd rövid ideig egy ügyvéd irodájában nevelkedett Disraeli Benjámín. Gyermekkorának és első ifjúságának belső életéről az összes kíváncsú tudnivalókat megtaláljuk regényeiben. Az iskolában népszerű személyiség, míg ő a pajtásait mindenekelőtt úgy tekinti, hogy fölöttük uralkodni fog. De ezen népszerűség mögött az általános gyűlölet lehetősége rejtőzködik, nemcsak az irigységé, melyet a siker mindig kihív, hanem egy különösebb és mélyebb fajtája a lángoló gyűlöletnek, eredetében állatiasabb és nyilvánulásában kegyetlenebb, egyszóval: a *fajgyűlölet*. E fajgyűlölet ad helyes fogalmat az ifjú Disraelinek izolált helyzetéről azon időben, mikor a szülői házból kilépett az iskolába és rájött, hogy őt nem egyenrangúnak, hanem alacsonyabb kaszthoz tartozó „idegen“-nek tekintik. Az ifjú években nyert ilyen benyomás egyike a legmélyebb nyomot hagyó érzelmeknek, egyike azoknak, amelyeket finoman érző és arisztokratikus kedélyek sohasem felednek. Érezni a szégyenteljes megbélyegzést anélkül, hogy bűnös lenne! Külalakja, atyái, népe, vallása, fajrokonai miatt kigunyoltatni! Egy szegény gyermek csupa gazdagok között, egy házasságon kívül született gyermek törvényes gyermekek között, egy testileg hibás gyermek egészséges pajtások között, ezek szoktak ilyen mellőztetést és megaláztatást érezni. De a régi divatu keresztény iskolába járó zsidó fiúnak is része volt mindabban, amit az ily módon megbélyegzettek éreznek. Az iskolában tudta meg, hogy zsidó volt, terhelve mindazzal, ami e szó jelentésében rejlik. Megtudta, hogy nem számítják a néphez, amelynek közepette élt, nem volt része az ősök tetteiben és történetében, hanem egyedülállónak tartották. Az olvasmányokban, melyekből tanultak, okvetlenül zsidó volt a nevetséges, alávaló, piszkos, kapzsi személy, csaló, uzsorás vagy gyáva gazember. És ugyanazon vagy a szomszédos osztályban bizonyosan volt még egy zsidó származú, a megaláztatás legsúlyosabb fokáig lealacsonyított és leigázott, bűnbaknak és bohócnak kiszemelt fiú s minden ütés, mely ezt a nyomorultat találta, a saját arcát égette s mindama rabszolga gyávaságot, melyet ez a nyomorult tanusított, a saját szégyenének érezte és ha kemény harcokkal önmagának bizonyos mértékű biztonságot erőszkolt is ki, az már legkevesebbé sem állott hatalmában, hogy megvédje fajrokonát, a közmegegyezéssel és durvasággal szemben. És miért kellett mindent eltűnnie? Nem otthon,

hanem az iskolában nyerte azt a feleletet, hogy népe, mely egykor az áldott és kiválasztott nép volt, most pedig kitaszított és elátkozott nép, olyan bűnért bűnhődik, amelyet ősei csaknem 2000 év előtt állítólag elkövettek.

Disraeli Benjamin becsvágyó volt. Ez ugyan sohasem volt titok, olyan tény ez, amelyet mindenki sokkal inkább magától értetődőnek tart, semhogy a kritikai elemzés útján való bizonyításra szorulna. S a hatalom és uralkodás ezen mindent átható szükségletével szemben hegység gyanánt látta tornyosulni az akadályokat önmaga és vágyainak célja között. Ismeretlen és nem nemesi származású volt, befolyásos rokonai összekötetések nélkül. Anglia minden ízében arisztokratikus és előítéletekkel szaturált ország volt és ő — egy zsidónak a fia! Véletlenül, formailag fel volt ugyan véve a keresztény vallásközösségbe s ezzel a politikai pályájának formai, abszolút akadálya el volt távolítva. De a kikeresztelkedett zsidó semmivel sem jutott közelebb a célhoz, mint a megkereszteletlen. A faji jelleg és a fajgyűlölet megmaradtak. Egy született zsidó, egy nagyhatalom miniszterelnöke! Esztelenség, hallatlan, mióta József, mint Fáraó kegyence kormányozta Egyiptomot. Angliát arisztokraták kormányozták; és mi volt ő? Egy pária!

Pária, de miért? És itt kérdés kérdésre halmozódott. Hát a szászok és normannok ezen tarka vegyülékű népessége, amelynek közepette született, tisztább és nemesebb vérű volt, mint ő? Óh nem, hiszen ő egyenes vonalban a világ egyik legrégebbi fajából származott, azon szigorúan elzárkózott és vegyületlen beduin fajból, amely magas kultúráját már akkor kifejlesztette, mikor Anglia népe még félmeztelenül járt s az erdőkben bogyókkal táplálkozott. Ő telivér volt: és amazok? Különös: azok az ő törzsét alsóbbrendű kasztnak tartották, de nem átalították átvenni ezen alsóbbrendű kaszttól a törvényeinek és erkölcsökének legtöbbször, amely annak már arab hazájában is sajátjai voltak. Örökbefogadás útján az ő atyáinak egész vallását és egész irodalmát kisajátították. Ezen irodalmat szentírásnak, magától Istentől sugalt műnek nyilvánították, amelyet lehetséges volt ugyan kiegészíteni, de érvényen kívül helyezni nem lehetett. Idejüket zsidó időszámítás szerint osztották be, midőn zsidó törvény szerint pihentek szombatban, amelynek betartását ugyanolyan betű szerint és fanatikusan megkövetelték, mint a zsidó törzs ősi földjén. Erénynek, sőt kötelelességnek tartották, hogy tanulmányozzák az ő őseinek történetét és megtanították rá a gyermekeiket előbb, mint a saját országuk történetére. Templomaikban hétről-hétre a zsidó költők himnuszait, siralmaikat és zsoltárait énekelték. És végül egy zsidó asszony fiát imádták Isten gyanánt. És mégis megvetéssel zárták ki társadalmukból és parlamentjükből azon fajt, amelynek összes ünnepeiket, összes zsoltárait, kultúrájuk felét, vallásukat és Istenüket köszönték, — mintha az emberiség söpredéke lett volna. Észak-Európa egy zsidó anya fiát imádtá és a Teremtő jobbján adott neki helyet — Dél-Európa pedig ezenkívül egy zsidó szüzet imádot, mint az Ég királynőjét s ez volt az egész különbség a két valláscsoport között, melyek egyetértettek az ő népének megvetésében. Ő büszke volt az eredetére,

büszke volt, hogy abból a fajból származik, amely évtizedeken öt egyiptomi faraóktól, assyr királyoktól, római császároktól, skandináv kereszteseiktől, góth fejedelmektől és szent inkvizitoroktól szerteszórva, kergetve, kinozva, kirabolva és lealacsonyítva, mégis kitartott, magát keveredés nélkül fentartotta s még mindig létezett, kiirthatlanul, kifáraszthatlanul, nélkülözhetlenül, energikusan, zseniálisan. Ha elmélyedt e gondolatokba, úgy tünt fel neki, mintha átélné fajának egész történetét s mintha az egész faj, Izrael egész meghalt népe, benne, Disraeliban élne, mindazon jobblétre szenderültek, azon megaláztatásban és nyomorban kimultak, azon kigunyoltak, megkínzottak, máglyákon elégették, valamennyien benne éltek és ő általa kellett elégtételt nyerniök.

Álmok, álmok! Hiszen ő pária volt hazája arisztokratái között . . . Arisztokratáknak hívták őket, igazán szép arisztokraták, ősi nemesség! Néhány legelőkelőbb közöttük nagynehezen 800 évre vissza tudta vinni családfáját egy sereg normann lovagig, akiknek atyái északi parti rablók, balti kalózok valának, akikre fáradságosan erőszakolták rá a kultura elemeit olyan papok, kik Ázsia vallásra tanították őket. És a többi nagy család kinek köszönhette gazdagságát és nemességét? A nemesség többnyire valami ravasz udvari szolgától vezeteli le az eredetét, aki értett hozzá, hogy egy zsarnoki királynak hizelegjen vagy pedig egy egykori klubpincértől, aki gazdagságra jutva, báróságot vásárolt magának; s a gazdagságnak is legtöbbször ugyanaz volt a forrása: fosztogatás, azzal a különbséggel, hogy egyes vagyonok templomrablásokból és zárdakifosztogatásokból eredtek, más vagyonok pedig India gyalázatos kiszipolyozásából . . .

Harcok után.

Viharmadár volt az én ifju lelkem,
Ott szárnyalt a villámló ég alatt,
Karibdiszeken volt a pihenése,
Ha elzugott a tomboló harag.

Eszmék és gondolatok fergetegje:
Ó, uram, ami engem kergetett,
Jámbor ösvényen jaj, sohasem jártam,
Csaltak a csuszós, irdatlan hegyek.

Május napjában nem sütkérezhettem,
Grönlandba vezetett a zord utam,
A te eltévedt bárányod, a lelkem,
És vadonokban kóborol, uram.

Testvéreimtől úgy eltávolodtam,
Hogy vissza rájuk alig akadok,
A végtelen, a roppant világűrben
Járnak így pályavesztett csillagok.

Sehol sincs nyugovásom, pihenésem,
S mint Jákob, kőre hajtom meg fejem,

De jaj, az álom nem hajlik szememre,
Hiába várom, hiába lesem.

S egyszer, ha elkövetkezik az óra,
Hogy mikor lesz, uram, csak te tudod:
Egy falusi kis zsidó temetőbe,
Mint egy csavargó csillag lefutok . . .

Peterdi Andor.

T Á R C A.

Lulé d'Misztafiná.

(Életkép.)

Irta: Seltmann Lajos.

(Folytatás.)

És ide menekültünk mi, hogy mentek legyünk a kolerától!

Ah, hamar utánunk jött a fekete vendég, oly borzasztóan befészkelte magát, hogy a zümmögés megszűnt az iskolában, mert Krecsenyeffben alig volt ház, amelybe halál és gyász nem költözött be.

Miután tizhétig Krecsenyeffben maradtunk, visszafértünk Kis-Várdára. Alig hogy megérkeztünk, ismét fölkerestük az elátkozott doktort. Igen barátságosan fogadott bennünket s bókot mondott Mechelének, hogy most már sokkal tisztábban és folyékonyabban beszél héberül, majdnem olyan helyesen és folyékonyan, mint a csöndes Jékele. Megkértük, hogy magyarázza meg most már Ibn Ezrának azt a homályos helyét.

— Tehát Ibn Ezrát akarjátok megérteni? kérde az öreg, dehát tudjátok-e, hogy ki volt Ábrahám Ibn Ezra? Mikor és hol élt? Persze ilyen kicsiségekkel nem törődnek a jesibán. Nos, Ibn Ezra spanyol volt, veje a nagy Juda Halévi költőnek. És elmondta mindjárt azt az ismert kedves mondát, hogy miképen nyerte meg Ibn Ezra a nejét. Azután néhány verset citált Juda Halévi költeményeiből. „Igen, gyermekeim, folytatá, az az idő boldog és szép idő volt akkor ott Spanyolországban. A középkori zsidó történetben a spanyol korszak a X-ik századtól a XII-ik század végéig olyan korszak, melynél a kutató szellemené legszivesebben időzik. A zsidó szellem, melyet az üldözés és a társadalmi gyűlölség még nem görnyesztett meg és nem homályosított el, szívesen fordult az élet, a tudomány és a költészet felé s a spanyol-arab művelődés napfényében élve, gazdag és szép virágokat hajtott. Az az obskurus irány, mondá emelkedett hangon, majdnem kiabálva, mely a profán tudományban a vallási tudományosság, sőt magának a vallásnak a veszélyeztetését látta s azért mereven elfordult tőle, távol állott azoktól a köröktől. A rabbinusok, anélkül, hogy általában elidegenedtek volna a talmud tanulmányozásától, szeretettel ápolták a tudományt, különösen a filozófiát, matematikát, orvostant és a nyelvtudományt. Sőt némelyik igen gyümölcsöző erőt fejtett ki bennük. — „Igen, ez szép, boldog kor volt“, ismételte rövid idő múlva.

Miután még velős szavakkal érintette a zsidók kiűzését Spanyolországból és megtelepedésüket Amsterdamban, egyszerre ügyes ugrással Spinozára tért át. Spinozáról még nagyobb lelkesedéssel beszélt, mint Juda Haléviről és Ibn Ezráról.

— A nagy filozofusnak még ellenségei is egyhangulag bizonyítják, — mondá — hogy bámulatosan mérsék-

Iletes életet élt és soha sem hajhászta az érzéki gyönyöröket, hanem folytonosan kutatott és bölcselkedett magányos szobájában. Ajándékot sem fogadott el senkitől sem, hanem keze munkája után élt, egészen úgy, mint a talmudi korszak rabbinusai s mindenféle nemes tulajdonság diszitette jellemét. Hja, gyermekeim, sok nagy embere volt a zsidóságnak, akiről ti mit sem tudtok. Ma nagyon meleg van! . . . — szólt, azután letörülve a verejtéket homlokáról s újra rágyujtván pipájára. — „Meleg van, nagyon meleg van!” ismétlé. Mi pedig felhasználtuk ezt a kis szünetet, kinyitottuk az ajtót, melyet mindig csukva tartott, hogy egy kis friss levegőt bocsássunk be. Az elátkozott doktor most újra beszélni kezdett.

— Tehát mondom, ez a Spinoza nem röstelte Ibn Ezrának az általatok említett mondását megmagyarázni. E kevés szóban — mondja Spinoza — Ibn Ezra azt jelzi, hogy Mózes nem írhatta minden egyes szavát a pentateuchusnak . . . Hogy ezt megmutassa, Ibn Ezra mindenképp előtt Mózes V-könyvének 1. versére utal. „Ezek azok a szavak, melyeket Mózes a *Jordánon túl* mondott.” Ezeket a szavakat nyilván olyan valaki írta, aki a Jordánon innen lakott. Minthogy Mózes nem jött át a Jordánon, nem is írhatta ezeket. Másodszor megjegyzi, hogy Mózes egész könyve egyetlen egy oltár felületére íratott (M. V. 27, 8 és Józsuá VIII. 30—33.), mely csak tizenkét kőből állott. Ezt érti Ibn Ezra a *tizenkettőnek titka alatt*. Mózes könyvének tehát sokkal kisebb terjedelműnek kellett lennie, mint a pentateuchusnak. Harmadszor még megjegyzi: az V. könyv 31. 9. versében az mondatik: „És Mózes megírta a törvényt”, mely kifejezésből azt következtethetjük, hogy ez a sor nem Mózesétől, hanem egy más írótól származik. Negyedszer a Mózes I. 12. 5. versének ama helyére utal, melyben el van mondva, hogy Ábrahám megnézte az ország földjét s hozzá teszi: „A Kanaánita akkor benn volt az országban.” Ezeknek a szavaknak az a céljuk, hogy tájékoztassák az olvasót afőlött, minők voltak a viszonyok Palesztinában Ábrahám korában, mert midőn az író élt, a kanaániták nem voltak benn az országban, minthogy az izraeliták elűzték onnan őket. Ötödször megjegyzi, hogy M. I. 22. 14. versében a Mória hegye „Isten hegyének” neveztetik, mely nevet csak akkor kapta, miután a templomot ráépítették; de Mózes idejében még nem történt meg a hegy kiválasztása, mert Mózes még nem említ egy Isten-től kiválasztott hegyet, hanem ellenkezőleg, bizonytalanul ezt mondja róla: „Isten egykor ki fog választani egy helyet, melynek nevéét fogja adni.” Végre hatodszor megjegyzi Ibn Ezra, hogy Mózes V. 3. 11. versébe az Ógról, Básán királyáról szóló elbeszélésbe a következő hely toldatott be: „Csak Óg, Básán királya maradt meg az óriások közül; mert lásd, ágya vaságy volt, még most is áll Rabbathban, Ámon országában, kilenc rőf hosszú stb.” Aki ezt a közbeszúrászt írta, annak jóval későbbben kellett élnie, mert így csak az beszélhet, aki régiebb eseményt mond el s a dolgok maradványait följegyzti s az említett ágyat kétségkívül csak Dávid idejében találták meg, mert ő vette be azt a várost. (Sam. II. 12.) Körülbelül így magyarázza Spinoza Ibn Ezrának azt a helyét s bizonyos, hogy ez a magyarázat helyes.

Mikor az elátkozott doktor bevégezte magyarázatát, egy szép fekete macska lépett az imént kinyitott ajtó küszöbére és serényen tisztogatta fénylő szőrét. A „doktor” véletlenül meglátta a macskát s egyszerre halotti sápadtság ömlött el arcán. Karja reszketett, egész teste vonaglott és ijedten szólt: — Micsoda állat ez ottan? Vigyétek el hamar ezt az állatot!

Nem volt ez affektálás; ellenkezőleg. Ebben a félelemben a világtól való teljes elidegenedés megindító vonása

nyilatkozott, melyet csak akkor nem érzett az öreg, ha könyvekkel tultömött szobáscájába huzódott. Mi pedig, mikor kijöttünk, azt mondtuk magunk közt: A szegény ember tehát mégis csak tébolyodott.

És valóságos szerencse volt ránk nézve, hogy így szólhattunk. Mert a csöndes Jékelén kívül, aki az ilyen fajtájú biblia-kritikával már régen megbarátkozott, ez a mai előadás lesújtó, mondhatom megsemmisítő hatással volt ránk. Nem volt sejtelmünk róla, hogy egy ember, bármily vakmerő legyen, meg merje támadni Isten könyvét, a bibliát; tudtuk, hogy nemcsak mi zsidók, hanem minden más vallás hívei is szentnek tartják a könyvek könyvét s most találkoztunk valakivel, aki a biblia szent nyelvét úgy beszéli, mint egy más művelt ember az anyanyelvét, aki kimutatja világosan, hogy egy nagy rabbinus már több mint hétszáz esztendővel ezelőtt úgy bánt a szentírással, mintha emberi munka lenne. Ez volt a lehető legborzasztóbb, amit hallhattunk és csak az volt egyetlen vigasztalásunk, hogy ez a szegény ember bolond. Ibn Ezra bizonyára nem azt gondolta, amit szavába ez a tébolyodott ember Spinoza segítségével bele akar magyarázni s ha Rabbi Ábrahám ben Ezra annyiszor említi, hogy itt titok lappang, ez alatt csak egy *kabbalisztikus titkot* érthetett, de nem olyan istentelenségeket, mint amit az elátkozott doktor akar.

Igy gondoltam én és barátom Lulé d'Misztafina; Mechel Pecsénájdorf azonban nem elégedett meg ezzel. Midőn hazajöttünk, újra elövette a bibliát, még egyszer felolvasta Ibn Ezrának azt a homályos helyét, aztán egész erővel *elhajította* a szent könyvet, melyet pedig ezelőtt soha sem tett félre anélkül, hogy ősi zsidó szokás szerint meg ne csókolta volna és így kiáltott: „Nem, ez az ember nem örült, hanem gazember, egy Jerobeam, aki mást is bünbe akar ejteni; óh, a gaz rablóját, elrabolta tőlem a legszentebbet, legdrágábbat, amivel valaha birtam!”

Erre a szegény Mechele föl-alá szaladgált, mint egy örült, aztán szivszaggató sirásba tört ki, sirt, mint a gyermek, akinek elvették legjobb játékát. Miután kissé csillapodott, így szólt: „Fiuk, nem szabad többé átlépnünk annak az embernek a küszöbét. Értitek, soha, soha!”

„Vajha akaratom szerint történt volna, mondá most Lulé, de ti kinevettetek, mikor azt mondtam, hogy talán valami sed (ördög) lakik abban az emberben. Most már meggyőződtemek, hogy igazam volt. Ti azt mondjátok, hogy bolond. De nincs olyan bolond ember, aki egy macskától megrémüljön. Óh, az a fekete macska . . . Ráchmónó licelán! (Isten őrizzen meg bennünket a gonosztól). Borzadok a retentő látványtól . . . Ráchmónó licelán! . . . Hiszen tudjátok a kabbalisztikus iratokból, hogy a megtestesült Szitra Achrá (Sátán) fekete macska, vagy fekete kutya, sőt fekete birka képében szokott megjelenni. Én bizonyára nem fogom átlépni annak az elátkozott embernek a küszöbét. Ráchmónó Licelán!”

És a derék Lulé hiven megtartotta szavát, soha sem ment el többé az elátkozott doktorhoz. De Mechele, óh, a Mechele már evett a tudás fájáról s most jól akart lakni az édes, tiltott gyümölcsből; pár nap mulva barátjával, a csöndes Jékelével megint oda ment a doktorhoz és mindenféle könyvet hozott tőle, melyekben egész éjjel buvárkodott. (Folytatása következik.)

BUTOR Árverésen vett régi és új, a legolcsóbbtól a legjobb minőségig. Ugyszintén amerikai íróasztalok, mahagoni háló-, ebédlő- és úri szobák, angol bőr és szalongarnitúrák, szőnyegek, csillárok, petróleumlámpák, olajfestmények és irodai berendezések legolcsóbban beszerezhetők:
Ancsel és Társánál Dob-u. 22.

REGÉNY.

Zsidók.

(35)

Irta: Szemjon Juskevics.

Oroszból fordította: Fehér József.

(Folytatás.)

Nachman élete nagyhirtelen bezökkent a rendes kerékvágásba. Mintha eddig bekötött szemmel járt volna, ki örökösen csetlik-botlik — most egyszerre lehullott szeméről a kötelék és látható lett előtte az egész fehér, világos, gyönyörűséges út. Csak most lett világos, a titok megnyílásával, milyen jó embernek lenni, kiben megvan a kimeríthetetlen, soha ki nem elégíthető erő az öröme. Nachmannak is, Mejtának is, mintha új gyermekkoruk kezdődött volna, új, harmonikus színekbe, hangokba, új csudás látomásokba változott minden körülöttük és mind a ketten reszketve ismerték meg az igazságot, mindent elfogadtak, mi tőlük kiindult vagy rájuk vonatkozott.

Puhábbak, érzelmesebbek lettek. A jövő méla sejtelve meg-megcsapta őket. Édesen rajzolódtott elébük és tisztán érezték, mennyire nem emberi, mily bántó volt eddigi életük.

Az öreg Csorna a maga módjára fogadta az újságot és nevetve mesélt a királykisasszonyról, meg a híres fajankó legényről... Akkor aztán teljesen megkeményült a lelkük és haladt az élet, jó, egészséges élet. Nachman egész nap dolgozott Chájimnál, azt se tudta, hova legyen boldogságában, hogy mesterséget tanul és ügyet se vetett arra, hogy mind mélyebben feltárult előtte a munkásság iszonyatos élete, annál jobban ragadta a szenvedély, hogy elvtárs, ő is beálljon közéjük. Új, ismeretlen hatalom rejlett előtte ezekben az emberekben, akik kezdik felfogni rab-szolgaságuk okát és ő igyekezett mind szorosabban hozzájuk fűződni. Tűzbe jött beszélgetéseikre, lebirhatatlan életkedv sarjadozott föl benne és mindennek örült. Jókedve volt Chájimnál, dolgos, figyelmes mindenfelé, pedig örökös volt a szobában a beteg Goldocsa sóhajtozása; valahogy szokatlan volt előtte Chájim is, meg a hozzájövők, — és este meghányta-vetette Mejtával, mit érzett Chájimról meg a többiekről.

A leány megfeszítette minden erejét. Csudás vigszággal indult meg a nap, teljesleti szerelemmel; csudás vigszággal szállt le az est, mikor hazatért Nachman. Mintha Csorna meséiből kivált volna minden, ami a legdrágább, gyöngéd és valóságosá vált volna — olyan volt Mejtának a való élet. Nem ismerte a régi embereket, tulajdon szobáját, az udvart és ujjongott, mintha más városba költözött volna, csudák helyére. Néha elnézett hozzájuk Slojma, Dániel és olyankor Nachman ragyogott az örömtől. Mejta félreült és mint a gyermek, tisztelettel figyelt a beszédre. Szerette hallgatni Slojmát, Dánielt, de legjobban az tetszett neki, amit Nachman mondott és zengő hangjára, szeme csillogására, mozdulataira szerette volna megcsókolni a földet, hol Nachman állt... Kiment az anyjához; nem birt magával a felindulástól, az meg jószágos hangon mesélte neki, milyen hosszú, változatos az élet...

Mikor Nachmannal maradt, azon nyomban megkezdődött a végtelen varázslatosság. Beszéltek gyermekkorukról, szerelmükről, reményeikről, a népről, de mindenről nagy sebbel-lobbal, felindulva, mintha tüstént meg kellene adni a feleletet, melyet vártak tőlük... Hébe-hóba elfogta Mejtát az iszonyat. Nem tudta, honnan jött Nachman és szenvedett belé. Ugy rémlett neki, valaki lesve-lesi a pillanatot, mikor az ő boldogsága felemelkedik a legmag-

sabba, hogy egyszerre letörje. És akkor keservesen elsirdogált, mintha már megtörtént volna a szerencsétlenség...

Március elején Dánielnek sikerült munkát kapni egy börgyárban és Nachman e boldog nap estéjét az ő családjában töltötte.

— Ne most már te miattad nyugodt lehetek, — szólt Nachman bucsuzkodva. — Mégis csak jobbra fordul a sorunk...

— Velünk van az Isten, — mondta Dániel felesége, az égre nézve.

— Ugyan menjen már! — fordult hozzá nevetve Dániel — hiszen nem leli már a helyét. Menjen, menjen, értjük...

Szeretettel egymásra mosolyodtak és elváltak.

Nachman már közel járt a lakásához, mikor ismerős hang kiáltott rá.

— Nyeszi! — gondolta, lehunyva a szemét.

— Várjon meg, Nachman! — csendült fel újra a hang.

— Maga az? — dörmögte és érezte, mint hagyja el az öröm.

— Hát hogyan — úgy megváltoztam volna?

Nachman hirtelen ránézett. Mintha valami megváltozott volna benne, de bajos lett volna meg is mondani, mi hát valójában. Ugy tetszett, megerősödött és ez úgy állott az arcához, mint mikor a gyerek pajkosságból felveszi a felnőtt ruháját. Szeme nyílt, világos maradt, egyenesen nézett, volt benne valami új, sötét, azelőtt nem észlelt.

— Bizony én vagyok, — szólt maga elé nézve...

Mentek egymás mellett — Nyeszi mintha sietne utána, ő meg lassan, mintha sajnálná, hogy távolodik a külvároستól. Köröskörül feküdt a hó, alatta eltűnt minden szürkeség, szomorúság, — de unottság terpeszkedett a néptelen utcákon, közökön. Nachman ment, ment, lehorgadt fejjel és nem merte hinni, hogy mellette lépked Nyeszi és néha tamaskodva rá-rápillantott. Valami ifjúkori, nagy messze vágy merült fel lelkében, mintha a valaha annyira sóvárgott, oly drága, csuffá lett volna benne. És a meglett ember szánakozásával, gyöngéd bánattal nézett erre a multra, melynek már nem volt hatalma fölötte. Milyen régen volt ez, milyen közel...

— Megyek magával — szólt — s rajta leszek, ne is gondoljak arra, hogy valami volt közöttünk... Nem volt, Nyeszi, semmi! Látja, ott hagytam a kereskedést. Elmentem magához és maga találkozott velem. Forduljunk be ebbe az utcába — hadd gondoljuk, hogy újra sétálunk.

— Nem, nem, Nachman!... Nem ismerem ezeket az utcákat. Beszéljen magáról.

— Lám, elhagy engem, — folytatta Nachman. — Emlékszik rá, mennyire szerettem?

— Én nem szerettem magát, — szólt hidegen Nyeszi. — És most megyek magával és nem érzek semmit. És mégis valamit úgy sajnálok, a könnyem kicsordul belé... Miért ment el anélkül, hogy még egyszer látott volna?

Nyeszi gyorsabban nekieredt, megrengették az emlékek, megilletődött. Nachman meg elmesélte, milyen szenvedéseken ment át.

— De én voltam magánál — kiáltott Nyeszi, nem birva tovább és megragadta a kezét, — én voltam magánál, vártam!

Egymás szemébe néztek, kétségbeesetten...

(Folytatása következik.)